

บทที่ 1

บทนำ

ปัญหาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันประเทศไทยมีปัญหาต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมาย ทั้งปัญหาใหญ่ระดับประเทศ ปัญหาที่สามารถแก้ไขได้ทันที ปัญหาที่ไม่สามารถที่จะคาดการณ์ล่วงหน้าได้ และปัญหาที่กำลังทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ จนกระทั่งกลายเป็นปัญหาสำคัญที่ไม่สามารถแก้ไขได้ในอนาคต เช่น ปัญหายาเสพติดที่กำลังแพร่ระบาดในกลุ่มเด็ก และเยาวชน การแก้ปัญหาดังกล่าวเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้และประสบความสำเร็จ ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาครัฐบาล ภาคเอกชน และภาคประชาชน ในปี พ.ศ. 2550 สำนักงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติด (ปปส.) ประเมินการจำนวนผู้เข้าเสพยาเสพติด ตั้งแต่เดือนมกราคมถึงเดือนกรกฎาคม 2550 พบว่าประชาชนที่มีประสบการณ์การใช้สารเสพติดชนิดใดชนิดหนึ่ง มีจำนวนประมาณ 252,000 คน (54.2 ราย /1000 ประชากร) ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2549-30 มิถุนายน 2550 มีผู้เข้ารับการบำบัดรักษาทั้งหมด 30,311 ราย ซึ่งพบว่าหลังจากการบำบัดครบกำหนดแล้วมีการกลับไปเสพยาซ้ำร้อยละ 2.13 (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 2550) สาเหตุการกลับไปเสพยาซ้ำเกิดจากความพร้อมของตัวผู้ป่วยเป็นส่วนสำคัญที่สุด โดยมีปัจจัยรอบครัว สังคม และสภาพแวดล้อมเป็นองค์ประกอบผลักดัน (สุพจน์ ชุตติดำรง, 2544) สาเหตุอีกอย่างหนึ่งที่เป็นไปได้ คือ การขาดการประเมินผลการรักษาอย่างครอบคลุม การประเมินผลการรักษาในปัจจุบันเน้นผลลัพธ์ทางคลินิก และการเลิกยาเสพติดได้เป็นหลัก มิได้มีการประเมินผลในเรื่องคุณภาพชีวิตทางจิตใจหรือสังคม การวัดผลลัพธ์การรักษาควรมีการประเมินคุณภาพชีวิต (quality of life หรือ QOL) ของผู้ป่วยด้วยการติดยาเสพติดส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตทั้งทางกาย ใจ สังคม และจิตวิญญาณ จึงควรต้องประเมินผลการรักษาให้ครอบคลุม เพื่อป้องกันปัญหาที่ยังคงมีอยู่หลังการรักษาเพื่อแก้ไขต่อไป

การวัดคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพ (health-related quality of life) ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางในการวัดผลลัพธ์ของวิธีการรักษาโรค การวัดผลด้านนี้ เป็นส่วนหนึ่งที่ควรให้ความสำคัญเพราะเป็นข้อมูลที่มาจากผู้ป่วยโดยตรง การวัดคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพนี้ มักใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการวัด เนื่องจากสามารถเก็บข้อมูลจากผู้ป่วยได้โดยตรงในเวลาอันสั้น อย่างไรก็ตามปัญหาที่พบในปัจจุบันคือ ยังไม่มีแบบสอบถามมาตรฐานที่เป็นภาษาไทย สำหรับการประเมินคุณภาพชีวิตในผู้ติดยา การนำแบบสอบถามของต่างประเทศมาแปล เพื่อใช้ในคนไทยเป็นทางเลือกหนึ่ง แต่อาจประสบปัญหาบางประการ เช่น ค่าลิขสิทธิ์ของแบบสอบถาม ความแตกต่างด้านวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ผู้ศึกษาในฐานะปฏิบัติงานด้านยาเสพติดจึง

สนใจพัฒนาแบบวัดคุณภาพชีวิตของผู้ติดยาเสพติด เนื่องจากข้อมูลคุณภาพชีวิตของผู้ป่วยเป็นสิ่งสำคัญในการนำมาพิจารณาวางแผนและประเมินผลในการรักษา การนำแบบวัดคุณภาพชีวิตสำหรับบุคคลทั่วไป เช่น SF-36 มาใช้กับผู้ติดยาเสพติดมีความไม่เหมาะสม เนื่องจากผู้ติดยาเสพติดจัดเป็นประชากรกลุ่มพิเศษ ซึ่งมีอาการทางกาย จิตใจ อารมณ์และพฤติกรรมในมิติที่แตกต่างจากผู้อื่นทั่วไป เช่น ประเด็นความปลอดภัยในชีวิต ความต้องการยาเสพติด อาการถอนพิษยา เป็นต้น ซึ่งมิติเหล่านี้ไม่มีในแบบวัดทั่วไป นั่นคือ แบบวัดคุณภาพชีวิตทั่วไปจะเน้นวัดในแง่ผลของความเจ็บป่วย แต่ไม่ได้รวมคุณภาพชีวิตด้านอื่น ๆ ซึ่งสำคัญต่อผู้ป่วยติดยา (Leple'ge and Hunt, 1997) Metzger และ O'Brien (1990) พบว่าแบบวัดทั่วไปเน้นความสำคัญในด้านสุขภาพความสามารถในการทำงาน บทบาททางสังคม และความบกพร่องจากการเจ็บป่วย มิติที่สำคัญประการหนึ่งของมนุษย์ ซึ่งมีความเกี่ยวเนื่องกับความเป็นอยู่ที่ดีได้ถูกตัดออก ซึ่งมิติเหล่านั้นเป็นมิติที่สำคัญในผู้ติดยาเสพติด นอกจากนี้ความหมายของคุณภาพชีวิตที่ใช้ในแบบวัดทั่วไปโดยมากเป็นความหมายที่แคบ ซึ่งเป็นข้อจำกัดเมื่อนำมาใช้กับผู้ป่วยซึ่งใช้สารเสพติด งานวิจัยในอดีตนำแบบวัดคุณภาพชีวิตสำหรับโรคทั่วไป เช่น แบบวัด SF-36 มาใช้ประเมินผลการรักษาผู้ป่วยติดยาเสพติดชนิดฉีด (Wachtel et al., 1992; Ryan and White, 1996; Torrens et al., 1997; Stein et al., 1998) พบว่าผู้ป่วยมีคุณภาพชีวิตในด้านร่างกายและด้านจิตใจต่ำกว่าบุคคลทั่วไปมาก ทำให้ผู้ป่วยถูกจัดอยู่ในกลุ่มที่มีคุณภาพชีวิตที่ต่ำมาก และแบบวัดขาดความไวต่อการเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิต เมื่อผู้ป่วยได้รับการรักษา นั่นคือ คะแนนของผู้ป่วยต่ำมาก แม้อาการติดยาจะกระตุ้งขึ้น แต่คะแนนคุณภาพชีวิตก็ยังไม่กระตุ้ง ทำให้แบบวัดทั่วไปใช้ได้ไม่ดีในผู้ป่วยติดยา (Carretero et al., 1996; Wu et al., 1997) ส่วนแบบวัดคุณภาพเฉพาะผู้ติดยาเสพติดที่มี ได้แก่ IDUQOL (Injection Drug User Quality of Life Scale) แต่เป็นแบบวัดซึ่งใช้กับผู้ติดยาเสพติดชนิดฉีดเข้าเส้นอย่างเดียว และแบบวัด QOL-DA (Quality of Life Scale for Drug Addicts) ซึ่งเป็นภาษาจีนและยังไม่ได้ทดสอบความตรงในฉบับภาษาอังกฤษ งานวิจัยทดสอบแบบวัดฉบับภาษาจีนมีเพียง 1 การศึกษา แบบวัดนี้วัดคุณภาพชีวิตเพียง 4 ด้าน คือ ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านสังคม และอาการถอนพิษยา ซึ่งยังขาดด้านที่สำคัญ เช่น ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านระดับความเป็นอิสระ และด้านจิตวิญญาณ เป็นต้น ในประเทศไทยมีการพัฒนาแบบวัดคุณภาพชีวิตสำหรับผู้ติดยาเสพติดทั่วไป คือ DAQOL (Drug Addicts Quality of Life Scale) โดยเภสัชกรหญิงเสาดาทหรือ โสดาติส (2548) แบบวัดประกอบด้วย 18 มิติย่อย ครอบคลุม 7 ด้าน คือ ด้านร่างกาย (physical domain) ด้านจิตใจ (psychological domain) ด้านระดับความเป็นอิสระของบุคคล (level of independence) ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม (social relationships) ด้านสิ่งแวดล้อม (environment) ด้านความเชื่อส่วนบุคคล (spirituality religion/personal beliefs) และด้านคุณภาพชีวิตโดยรวม (overall quality of life) ผลการศึกษาพบว่า ความเที่ยงของแบบวัดทั้ง 18 ด้านอยู่ในช่วง 0.65-0.91 การทดสอบความไว

พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงของคะแนนในด้านต่าง ๆ เมื่อผู้ป่วยได้รับการรักษา 12 วัน เช่น พบการเปลี่ยนแปลงในมิติอาการนอนพิษยา มิติการนอนหลับพักผ่อน มิติความต้องการยาเสพติด มิติอารมณ์ มิติการดำเนินชีวิตประจำวัน เป็นต้น ค่าความตรงของแบบวัดอยู่ในระดับที่น่าพอใจ โดย DAQOL สามารถแยกความแตกต่างระหว่างผู้ป่วยในระยะติดตามผลและผู้ป่วยในระยะนอนพิษยาได้ ผู้ป่วยซึ่งใช้สารเสพติด 1 2 และ 3 ชนิดมีคุณภาพชีวิตที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ผู้ป่วยซึ่งเข้ารับการรักษาด้วยยาเสพติดจำนวน 1 ครั้ง และผู้ที่บำบัดตั้งแต่ 4 ครั้งขึ้นไปก็มีความแตกต่างกันในเรื่องคุณภาพชีวิตเมื่อวัดด้วย DAQOL ผลการค้นพบบ่งชี้ว่าแบบวัดมีความตรง อย่างไรก็ตาม จำนวนตัวอย่างในการศึกษาดังกล่าวมีน้อย ($n=200$) ทำให้ไม่สามารถใช้สถิติการวิเคราะห์องค์ประกอบเพื่อศึกษาความตรงของแบบวัดได้ นอกจากนี้กลุ่มตัวอย่างยังมาจากสถานบริการเพียง 3 แห่ง คือ ศูนย์บำบัดรักษาเสพติดสงขลา ปัตตานี และโรงพยาบาลสงขลา ในปี 2551 ได้มีการทดสอบคุณสมบัติของแบบวัด DAQOL โดยเกษักรหญิงสิรินรัตน์ นิยมธรรม (2551) ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจพบว่าคำถามใน 14 มิติของแบบวัด DAQOL มีการเกาะกลุ่มกันตามที่ผู้สร้างแบบวัดวางไว้ ส่วนอีก 4 มิติควรได้รับการปรับปรุงข้อความ ได้แก่ มิติอาการนอนพิษยา มิติความคิด ความจำ และสมาธิ มิติการพึ่งพิงการรักษาและมิติเพศสัมพันธ์ ความเที่ยงของแบบวัด 12 มิติอยู่ในระดับที่น่าพอใจ ($\alpha > 0.7$) ยกเว้นมิติความคิด ความจำ และสมาธิ มิติการดำเนินชีวิตประจำวัน มิติเพศสัมพันธ์ มิติเพื่อนฝูง มิติความเป็นอิสระ ความปลอดภัย ความมั่นคงในชีวิต และมิติสุขภาพและการรักษาจากสังคม มีค่า $\alpha < 0.7$ เล็กน้อย (0.60-0.69) การทดสอบความไวต่อการเปลี่ยนแปลงของแบบวัด พบว่าหลังให้การรักษาไป 12 วันพบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P < .05$) ในมิติอาการนอนพิษยา มิติความต้องการยาเสพติด มิติอารมณ์ มิติการนับถือตนเอง มิติการพึ่งพิงการรักษา และมิติความเป็นอิสระ ความปลอดภัย ความมั่นคงในชีวิต แบบวัด DAQOL สามารถบอกความแตกต่างในกลุ่มผู้ป่วยนอกระยะนอนพิษยากับผู้ป่วยระยะติดตามผลได้ DAQOL ยังสามารถบอกความแตกต่างในกลุ่มผู้ป่วยที่ใช้ยาเสพติดชนิดอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ยาบ้าและเฮโรอีน และผู้ซึ่งใช้ยาบ้าหรือเฮโรอีนอย่างใดอย่างหนึ่ง กับผู้ที่ใช้ทั้งยาบ้าและเฮโรอีนร่วมกันได้ นอกจากนี้ DAQOL ยังสามารถบอกความแตกต่างของผู้ป่วยซึ่งเข้ารับบำบัด 1 ครั้ง กับผู้ป่วยซึ่งเข้ารับบำบัด 4 ครั้งขึ้นไปได้ โดยรวมแล้วแบบวัด DAQOL มีความเที่ยงและความตรงอยู่ในระดับที่ยอมรับได้ แต่เนื่องจากแบบวัดมีจำนวนข้อคำถามมาก ควรมีการศึกษาความตรงเชิงองค์ประกอบในตัวอย่างขนาดใหญ่ขึ้น และมีความหลากหลายมากขึ้น โดยใช้ตัวอย่างที่กระจายทั่วทั้งประเทศไทย เนื่องจากการวิจัยในอดีตใช้ตัวอย่างในภาคใต้ตอนล่างเท่านั้น ในฐานะผู้ปฏิบัติงานด้านยาเสพติด ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการที่จะพัฒนาแบบวัด DAQOL ในขั้นต่อไป เพื่อให้ได้แบบวัดที่มีความตรง ความเที่ยงและมีความเหมาะสมกับคนไทย

วัตถุประสงค์

เพื่อทดสอบความตรงและความเที่ยงของแบบวัดคุณภาพชีวิต DAQOL (Drug Addicts Quality of Life Scale) ในตัวอย่างผู้ติดสารเสพติดชาวไทย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

หากพบว่าแบบวัด DAQOL มีคุณสมบัติการวัดที่ดี แบบวัดจะมีประโยชน์ในการตัดสินใจวางแผน และประเมินผลการบำบัดรักษาผู้ติดสารเสพติด หากพบประเด็นที่ควรปรับปรุงก็จะเป็นข้อมูลเพื่อใช้พัฒนาแบบวัดให้มีคุณภาพที่ดีขึ้น

หน่วยงานที่นำไปใช้ประโยชน์ : หน่วยงานที่มีการบำบัดรักษาผู้ติดสารเสพติด